02/10/2020

Οι εξισλαμισμοί στην Βόρειο Ήπειρο και η δράση του Οσίου Σοφιανού

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

Η περίοδος της Τουρκοκρατίας, ξεκινά για το Πωγώνι στα τέλη του 14ου αιώνα, καθώς η περιοχή καταλαμβάνεται από τους Οθωμανούς πριν τα Ιωάννινα. Ενώ στην αρχή υπήρχε μία σχετική ανοχή από τους κατακτητές, σταδιακά και ιδιαιτέρως μετά την άλωση της Πόλης το 1453, η περιοχή μπήκε στο μάτι των Τούρκων και των αλβανικών φυλών λόγω της ευμάρειας και του πλούτου της προηγούμενης περιόδου (του δεσποτάτου της Ηπείρου) και έγινε στόχος συχνών, σκληρών και καταστρεπτικών επιθέσεων και λεηλασιών. Οι επιθέσεις αυτές είχαν στόχο όχι μόνο την ατομική περιουσία των κατοίκων αλλά και την πνευματική και πολιτιστική τους παράδοση με πολλούς ιερούς ναούς και μοναστήρια να καταστρέφονται. Οι διωγμοί πήραν αγριότερη μορφή εναντίον του Πωγωνίου και ιδιαίτερά της Πολύτσανης στα μέσα του 17ου αιώνα, σε σημείο που ενώ το 1626 μαρτυρείται τοπικός πληθυσμός 4000 κατοίκων

με 3 ιερές Μονές και τουλάχιστον 24 μικρούς και μεγάλους ναούς, το 1661 μετά τις επιδρομές Τουρκαλβανών, να υπάρχουν μόνο 4 πατριές (οικογένειες) με περίπου 200 άτομα.

Η πίεση βεβαίως καθίσταται σκληρότερη προς τους Έλληνες Ορθοδόξους Χριστιανούς, που πέρα από την γενικότερη πολιτική της Υψηλής Πύλης, έχουν να αντιμετωπίσουν τις τοπικές αυθαιρεσίες των Τουρκαλβανών και τον προσηλυτισμό των φανατικών δερβίσηδων, που επιδεινώνουν την ήδη άθλια οικονομική κατάσταση των φτωχών κατοίκων που σε ένα δύσκολο περιβάλλον, δίνουν πραγματικό αγώνα επιβίωσης. Σταδιακά οι πεδινές περιοχές της σημερινής κεντρικής και βόρειας Αλβανίας εξισλαμίζονται, ενώ στη συνέχεια το ίδιο συμβαίνει και στα ορεινά, με αποτέλεσμα στα τέλη του 16ου αιώνα να έχουν εξισλαμισθεί τα 2/3 των Αλβανών, τους οποίους ούτως η άλλως επιθυμούσαν να προσεταιρισθούν οι Τούρκοι για τον σκληροτράχηλο χαρακτήρα τους και την εγνωσμένη στρατιωτική τους ικανότητα. Καθόλου τυχαία στην διάρκεια της Τουρκοκρατίας έχουμε 27 Βεζίρηδες αλβανικής καταγωγής και περίπου 100 διοικητές ταγμάτων.

Οι επιθέσεις αυτές σαφώς και εντάσσονται σε γενικότερο πλαίσιο βίας και προσπάθειας εξισλαμισμού από την οθωμανική εξουσία προς τους υπόδουλους χριστιανούς. Η προσπάθεια αυτή με διάφορες διακυμάνσεις, ίσχυσε όλο τον 16ο και 17ο αιώνα και εντάθηκε ιδιαίτερα μετά από επαναστατικά κινήματα των ραγιάδων, όπως η αποτυχημένη εξέγερση του μητροπολίτου Τρίκκης Διονυσίου Φιλοσόφου (του επονομαζομένου σκωπτικώς υπό των Τούρκων Σκυλοσόφου), το 1611, τον οποίον και συνέλαβαν οι Τούρκοι και τον έγδαραν ζωντανό στο κάστρο των Ιωαννίνων. Το ίδιο συνέβη σε εντονότερο βαθμό και μετά τα ορλωφικά το 1770. Βασική αιτία για τον μαζικό εξισλαμισμό ολόκληρων χωριών και περιοχών ήταν η ωμή σωματική βία που ασκήθηκε από τον κατακτητή. Ρόλο έπαιξαν ωστόσο και οι οικονομικοί λόγοι ιδιαίτερα με την βαθμιαία διαφορετική φορολογική αντιμετώπιση χριστιανών και μωαμεθανών. Οι περισσότερες φυλές των Αλβανών και ιδιαίτερα τοπικοί φύλαρχοι για να διατηρήσουν τα προνόμια και την ακίνητη περιουσία τους, ασπάζονταν τον μωαμεθανισμό, άλλοι τυπικά και παραμένοντας χριστιανοί στο παρασκήνιο (όπως οι χριστιανοί της Σπαθίας), ενώ άλλοι ουσιαστικά και συνειδητά. Οι δεύτεροι στην πορεία χάνουν πέρα από την θρησκευτική και την εθνική τους ταυτότητα και καταλήγουν σκληρότατοι διώκτες και των ίδιων των πρώην ομοθρήσκων τους.

Το γεγονός ότι οι Αλβανοί δεν είχαν δική τους γραπτή γλώσσα και γραμματεία καθώς και χριστιανική φιλολογία, τους στέρησε από ένα ισχυρότατο έρεισμα αντίστασης στον εξισλαμισμό που διέθεταν οι γειτονικοί τους λαοί, όπως

παρατηρεί ο αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας Αναστάσιος. Παράλληλα με το χαμηλό πνευματικό επίπεδο, η έλλειψη παιδείας τόσο των Αλβανών όσο και των Ελλήνων, η αμάθεια του κλήρου και η έλλειψη κεντρικού ελέγχου συνετέλεσαν ώστε τον 17ο αιώνα οι εξισλαμισμοί να πάρουν δραματικές διαστάσεις στην Ήπειρο και στην Αλβανία. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην περιοχή του Βερατίου αλλά και της Κολώνιας και του Αργυροκάστρου μαρτυρούνται εξισλαμισμοί ολόκληρων χωριών με τον ιερέα τους και σε μία περίπτωση και με τον επίσκοπό τους.

Στη ζοφερή αυτή περίοδο μαρτυρία Χριστού και πρότυπο αντίστασης δίνουν οι Νεομάρτυρες άγιοι της Εκκλησίας μας, όπως για την περιοχή της Ηπείρου, ο άγιος Γεώργιος των Ιωαννίνων, ο άγιος Ιωάννης ο εκ Κονίτσης, ο άγιος Αναστάσιος από την Παραμυθιά, ο άγιος Ζαχαρίας από την Άρτα, ο άγιος Νικόδημος από το Βιθκούκι της Κορυτσάς που μαρτύρησε στο Βεράτι και πολλοί άλλοι, οι οποίοι απετέλεσαν ουσιαστικά την πρώτη γραμμή άμυνας και ανάσχεσης του κύματος των εξισλαμισμών. Περιφρονώντας την ζωή τους και την κοσμική ισχύ του κατακτητή, έδωσαν κουράγιο και δύναμη στους βασανισμένους ραγιάδες. Την σημασία της πνευματικής τους άθλησης και θυσίας για την επιβίωση και σωτηρία του γένους κατέγραψαν πολλοί σύγχρονοί τους ενώ τις περισσότερες μαρτυρίες συγκέντρωσε και κατέγραψε ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης στο περίφημο Νέο Μαρτυρολόγιό του. Πέρα ωστόσο από τους Νεομάρτυρες, στα τέλη του 17ου και σε όλο τον 18ο αιώνα, έχουμε την παρουσία μίας νέας γενιάς μορφωμένων κληρικών που έθεσε τις βάσεις για την πνευματική και εκπαιδευτική ανόρθωση του βασανισμένου ποιμνίου της εκκλησίας. Ανάμεσά τους ξεχωριστή θέση κατέχουν ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός (+1779), ο Μοσχοπολίτης Νεκτάριος Τέρπος (+1740), ο Επίσκοπος Δρυινουπόλεως Σοφιανός, ο Ευγένιος Βούλγαρις (+1806) και πολλοί άλλοι, με τους τρεις πρώτους να συνδέονται ιδιαίτερα με τον χώρο της Ηπείρου.

Ο ΟΣΙΟΣ ΣΟΦΙΑΝΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΔΡΥΪΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Για τον όσιο Σοφιανό, που χαρακτηρίσθηκε από σύγχρονους και μεταγενέστερους μελετητές , Απόστολος του Γένους, Πρόδρομος του αγίου Κοσμά του Αιτωλού και ισάξιός του στον ιεραποστολικό ζήλο, τα βιογραφικά στοιχεία που έχουν διασωθεί είναι ελάχιστα.

Δεν γνωρίζουμε το πότε γεννήθηκε ούτε ποια χρονολογία έγινε μητροπολίτης. Σύμφωνα ωστόσο με τους επισκοπικούς καταλόγους της μητροπόλεως Δρυινουπόλεως, προηγούμενός του ήταν ο επίσκοπος Καλλίνικος(1667-1672) ενώ διάδοχός του ο Ραφαήλ για τον οποίο υπάρχει αναφορά το έτος 1720. Γνωρίζουμε ωστόσο την ημερομηνία κοίμησής του στις 26 Νοεμβρίου 1711. Πιθανολογείται ότι καταγόταν από τα μέρη του Πωγωνίου χωρίς αυτό να έχει τεκμηριωθεί με

ακρίβεια.

Πρώτη ιστορική μαρτυρία για την δράση του έχουμε το 1672, όταν ιδρύει σχολή στην ξακουστή τότε Ιερά Μονή του Αγίου Αθανασίου, λίγο έξω από την Πολύτσανη. Λίγα χρόνια αργότερα περί το 1700 παραιτείται από τον επισκοπικό θρόνο και εγκαταβιώνει ως μεγαλόσχημος μοναχός στην εν λόγω Μονή, για να ασχοληθεί απερίσπαστος από διοικητικές φροντίδες, με την στήριξη και πνευματική τροφοδοσία του δοκιμαζόμενου ποιμνίου του. Με κέντρο το μοναστήρι ξεκίνησε έναν πολύχρονο και επικίνδυνο αγώνα για να καταπολεμήσει την αμάθεια του λαού και το φόβο και τη δειλία απέναντι στον τύραννο, με όπλο του τη διδασκαλία του Ευαγγελίου και την διδαχή για πιστή τήρηση του νόμου του Θεού και εμμονή στην πατροπαράδοτη πίστη. Αρχικά δρώντας παρασκηνιακά, προσπάθησε να στερεώσει όσους ήταν κλονισμένοι στην πίστη, να ανδρειώσει το φρόνημά τους και να θέσει σαφή όρια ανάμεσα στην αλήθεια και το ψέμα επισημαίνοντας τον κίνδυνο από τα μεικτά συνοικέσια μεταξύ Ορθοδόξων Χριστιανών και εξισλαμισθέντων ομοφύλων τους.

Κάθε Κυριακή και γιορτή δεν παρέλειπε να περιέρχεται τα χωριά του Ζαγορίου, της Δρόπολης και του Πωγωνίου, κηρύττοντας, νουθετώντας και παρηγορώντας τους πιστούς. Χρησιμοποιώντας όλη την διπλωματική του δεινότητα, και το καλό όνομα που είχε αποκτήσει ανάμεσα στους Μωαμεθανούς λόγω της φυσικής ευγένειας και γλυκύτητας του χαρακτήρα του, κατόρθωσε να πετύχει κάτι το απίστευτο για την εποχή του, όχι μόνο να παύσουν τα μεικτά συνοικέσια, αλλά και να απομακρύνει από τα χωριά της Ζαγοριάς και του Πωγωνίου όλους όσους εξώμοσαν. Με προσεκτικές ενέργειες πέτυχε την μετεγκατάστασή τους στο Μαλέσοβο, εκτός της περιφερείας Ζαγορίου και Πωγωνίου, γλυτώνοντας έτσι τους πιστούς από τις παντοειδείς πιέσεις των εξωμοτών οι οποίοι ήταν συχνά σκληρότεροι προς τους ομοεθνείς τους από ότι οι ίδιοι οι Τούρκοι.

Αυτό το πρωτοφανές γεγονός έχει την εξήγησή του και στο σεβασμό που απολάμβανε από τους Τούρκους και για μία σειρά από θαυμαστά περιστατικά που συνέβησαν και συνετέλεσαν ώστε να τον θεωρούν ως γνήσιο άνθρωπο του Θεού οι ίδιοι οι κατακτητές. Δύο μάλιστα από αυτά έχουν καταγραφεί από τους ερευνητές. Σε μία περίπτωση χάθηκε το φέσι μίας πλούσιας Τουρκάλας το οποίο ήταν κεντημένο με χρυσά φλουριά πολύ μεγάλης αξίας και το οποίο μετά από εξονυχιστική έρευνα στο χωριό δεν κατέστη δυνατό να βρεθεί. Ο όσιος Σοφιανός φανέρωσε ότι το είχε αρπάξει πελαργός και υπέδειξε μάλιστα και την φωλιά στην οποία και βρέθηκε πράγματι το φέσι. Σε μία δεύτερη περίπτωση σε συζήτηση του οσίου με φιλοξενούμενό του στη Μονή, αυτός απίστησε σε ένα θαύμα που διηγήθηκε ο όσιος. Η συζήτηση γινόταν ενώπιον πλήθους επισκεπτών, Ελλήνων και

Τούρκων. Τότε ο όσιος Σοφιανός πήρε από τη φωτιά που έκαιγε τρία δαυλιά από άγρια κερασιά και λέει στον συνομιλητή του: «Θέλεις να πιστέψεις; Έλα λοιπόν!» Και ζήτησε από τον κόσμο να τον ακολουθήσει στην κήπο. Εκεί έβαλε έναν καλόγερο να σκάψει ένα μικρό λάκκο και φύτεψε τα δαδιά καψαλισμένα ακόμη από την φωτιά. Εις επήκοον όλων φώναξε: «Τον Μάιο τα δαυλιά θα ανθίσουν και θα φέρουν καρπό!». Όντως με την δύναμη της πίστης το θαύμα έγινε και τρία δέντρα με χοντρό κορμό και μεγάλα κλωνάρια αναπτύχθηκαν εκεί προξενώντας τεράστιο θαυμασμό καθώς το όλο περιστατικό έλαβε χώρα ενώπιον πλήθους λαού. Τα δέντρα αυτά είχαν σωθεί ως την εποχή του καθεστώτος του Χότζα στην Αλβανία, για να κοπούν κάποια στιγμή στη δεκαετία του 1960 ακριβώς λόγω του ιδιαίτερου συμβολισμού που είχαν.

Η προσφορά του Οσίου Σοφιανού στο Γένος αναγνωρίζεται συνολικά από παλαιούς και νεότερους Ηπειρώτες μελετητές και λαογράφους (Λαμπρίδης, Οικονομίδης, Μιχαλόπουλος, Οικονόμου, Αραβαντινός, Παπαδοπουλος , Μπούρας), αλλά και από τον Γερμανό γεωγράφο Philippson ο οποίος πλέκει, χωρίς να φείδεται επαίνων, το εγκώμιο του Σοφιανού για την δράση του στην ανάσχεση του εξισλαμισμού.

Αναφέρεται μάλιστα ότι όταν χρειάστηκε, ο Σοφιανός δεν δίστασε να λάβει και πιο δυναμικά μέτρα, οργανώνοντας χρηματοδοτώντας και φιλοξενώντας ακόμη στη Μονή του ένοπλα τμήματα από κατοίκους της περιοχής για να αντιμετωπίσει επιθέσεις ατάκτων Τουρκαλβανών. Για μεγάλο διάστημα η Μονή του έγινε καταφύγιο και ορμητήριο αρματωλών, των οποίων η δράση υπήρξε προοίμιο της σκληρής ένοπλης αντίστασης των κατοίκων της περιοχής τα έτη 1730-1735, απέναντι στους εξωμότες από το Τεπελένι και Κουρβελέσι που προσπάθησαν για χρόνια να τους εξισλαμίσουν διά της βίας.

Τα τελευταία έτη της ζωής του , ο Σοφιανός τα πέρασε στο μοναστήρι του κηρύττοντας, και νουθετώντας αλλά και οργανώνοντας την απρόσκοπτη λειτουργία της Σχολής που ίδρυσε. Κοιμήθηκε στις 26 Νοεμβρίου 1711 απολαμβάνοντας την τιμή και τον σεβασμό του ποιμνίου του. Από την πρώτη στιγμή ο Σοφιανός αναγνωρίστηκε ως Άγιος στην περιοχή του και ο λαός τον τιμούσε με μεγάλη θρησκευτική πανήγυρη στην οποία προσέρχονταν πλήθος χριστιανών αλλά και Τούρκων. Η Μονή του Αγίου Αθανασίου στην ακμή της αλλά και για μεγάλο διάστημα μετά την κοίμηση του Οσίου Σοφιανού διέθετε ξακουστή βιβλιοθήκη, ιερά χρυσοκέντητα άμφια, μεγάλη καμπάνα από την Κωνσταντινούπολη, ιστορικό κώδικα και κιβώτιο με εκκλησιαστικά χειρόγραφα βιβλία, το οποίο σωζόταν ως το 1921, όταν μεγάλο τμήμα της Μονής καταστράφηκε ύστερα από μάχη με ληστοσυμμορίτες Τουρκαλβανούς, που έγινε στον περίβολο της Μονής.

Μάλιστα μέχρι τότε συνηθιζόταν και η ετήσια περιφορά του λειψάνου του οσίου μαζί με τμήμα Τιμίου Σταυρού που φυλασσόταν στη Μονή, σε ολόκληρη την επαρχία Πωγωνίου προς προσκύνηση και αγιασμό του πιστού λαού. Τα λείψανά του ήταν τοποθετημένα σε αργυρή λειψανοθήκη που κατασκευάστηκε επί ηγουμενίας του Χατζηανθίμου Σιάνου, (+1890), η οποία επί κομμουνιστικού καθεστώτος κλάπηκε, χωρίς ωστόσο να χαθούν τα λείψανα, τα οποία τοποθετήθηκαν στη συνέχεια σε ξύλινο κιβώτιο.

Σήμερα η Τιμία Κάρα και μέρος των λειψάνων του Οσίου Σοφιανού φυλάσσονται στον κεντρικό ιερό Ναό Παμμεγίστων Ταξιαρχών Πολύτσανης σε θήκη που φιλοτεχνήθηκε με δωρεά του αρχιμανδρίτη Αθανάσιου Πέττα τη δεκαετία του 1990 μετά από θαυματουργική επέμβαση του οσίου σε μέλος της οικογένειάς του. Τεμάχια από τα λείψανά του υπάρχουν επίσης σε διάφορα μέρη της Ελλάδος και του εξωτερικού (Θήρα, Ανάφη, Αθήνα, Λονδίνο) τα οποία είχε φέρει μαζί του ο Μητροπολίτης Αργυροκάστρου Παντελεήμων Κοτόκος (1937-1941) όταν τον εδίωξαν οι Ιταλοί το 1941 και τα οποία διένειμε πριν την κοίμησή του. Η μνήμη του τιμάται σε διάφορα μέρη της Ελλάδος, αλλά και στο Πωγώνι όπου έδρασε κυρίως, καθώς και στο Βεράτι.

Στη μνήμη του οσίου Σοφιανού συνέγραψε απολυτίκιο και μεγαλυνάριο ο Υμνογράφος της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, π. Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης, ο καταγόμενος από τη Δρόβιανη της Βορείου Ηπείρου, ενώ ακολουθία πλήρη συνέταξε ο Δρ. Χαράλαμπος Μπούσιας, Υμνογράφος της των Αλεξανδρέων Εκκλησίας. Στα κείμενά τους επισημαίνεται η σοφή διαποίμανση του ποιμνίου από τον ιεράρχη Σοφιανό, που ακολούθησε το παράδειγμα παλαιών ενδόξων ιεραρχών και ανάλωσε τη ζωή του χρησιμοποιώντας όλα τα τάλαντα που του χάρισε ο Θεός,

για την προστασία του λαού του και κυρίως για την απόκρουση της φοβερής απειλής του εξισλαμισμού. Τονίζεται επίσης ο ρόλος του στην ενίσχυση της ελληνικής παιδείας με την περίφημη σχολή της Πολύτσανης, με την οποία κατέστη ανύστακτος ποιμένας της επαρχίας Δρυινουπόλεως και φωτιστής και φύλακας του Πωγωνίου, όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται στο δοξαστικό του Εσπερινού.

Συμπερασματικά, ο επίσκοπος Δρυινουπόλεως Σοφιανός, υπήρξε βασικός συντελεστής της αναχαίτισης του εξισλαμισμού που απειλούσε να εξαφανίσει ολόκληρη την Ήπειρο. Στη δική του παρουσία και δράση οφείλεται η επιβίωση της ορθοδοξίας και του ελληνισμού στις περιοχές Ρίζας, Πωγωνίου και Ζαγοριάς. Στην ουσία υπήρξε ο πρώτος που σήκωσε το λάβαρο του αγώνα εναντίον του εξισλαμισμού στην καυτή περιοχή της Ηπείρου και απολύτως δικαιολογημένα θεωρείται πρόδρομος της επανάστασης του 1821 μαζί με τον λόγιο ιερομόναχο Νεκτάριο Τέρπο και τον Εθναπόστολο άγιο Κοσμά τον Αιτωλό.

Φιλόθεος Κεμεντζετζίδης
Βορειοηπειρωτικό Βήμα – Ἀρ. φύλ. 57 (137)